

Makale Bilgisi: Çomak, M., İşeri, K., A. Karakul, S. (2020). Benlem Öyküsünün Göstergebilimsel Çözümlemesi. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, ss. 1-24.	Article Info: Çomak, M., İşeri, K., A. Karakul, S. (2020). Semiotical Analysis Of The Story “Benlem”.DEU Journal of Humanities, Volume:7, Issue:1, pp. 1-24.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 27.01.2020	Date Submitted: 27.01.2020
Kabul Edildiği Tarih: 17.02.2020	Date Accepted: 17.02.2020

BENLEM ÖYKÜSÜNÜN GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEMESİ¹

Melih Çomak*, Kamil İşeri**, Songül Aslan Karakul***

ÖZ

Göstergebilim, anlamı kullanmayı amaç edinir ancak anlam değil anlamlama üzerine yoğunlaşır. Her türde metnin anlam koşullarını ve evrenini araştırır. Bu çalışmanın amacı göstergebilim yöntemi kullanılarak metnin anlam evreninin oluşumundaki katmanlı yapıyı söylemsel, anlatsal ve temel yapı düzeyinde kesitlemeli bir biçimde incelemektir. Çalışmada Tahsin Yücel’in “Ben ve Öteki” adlı öykü kitabında yer alan “Benlem” öyküsü Greimas’ın geliştirdiği göstergebilim yaklaşımından yola çıkılarak çözümlenmiştir. Çalışmada öykünün başkahramanı Memedali eyleyeninin bakış açısı temel alınmış; metnin söylemsel, anlatsal ve temel yapısı ortaya konmuştur. Söylemsel yapılarda kesitlemelerin eyleyenleri, zaman ve uzam; anlatsal yapılarda anlatı izlencesi ve eyleyenler çizgesi ortaya konurken temel yapıda ise derin düzeyde yer alan anlam göstergebilimsel dörtgenden faydalanılarak ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Göstergebilim, metin, anlatı, metin çözümleme

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Kamil İşeri Danışmanlığında yürütülen ve Melih Çomak tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin bir bölümünün geliştirilmiş biçimidir.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü Genel Dilbilim Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, melihcomakk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0641-4151

** Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü Genel Dilbilim Anabilim Dalı, kamil.iseri@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8539- 582X

*** Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Fransız Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı, songulaslankarakul@gmail.com, ORCID: 0000- 0001-7484-516X

SEMIOTICAL ANALYSIS OF THE STORY “BENLEM”

ABSTRACT

Semiotics aims at using meaning but focuses on signification not meaning. It searches meaning rules and systems of every genres. The purpose of this study is to examine the steps in the process of occurring meaning of text in the segmentation of discursive, textual and basic levels of structure by using semiotical method. In this study, the story named “Benlem” in “Ben ve Oteki” written by Tahsin Yucel is analyzed by using semiotical approach developed by Greimas. In the study, Memedali’s point of view –the main hero of the story- is centered. Discursive, textual and basic structure of the text are explained. While the actors of segmentations are revealed according to person, time and space in discursive structure, narrative programme and actors table are explained. In addition, the meaning occurred in basic level in deep structure is introduced by using semiotic square.

Keywords: Semiotics, text, narration, text analysis

GİRİŞ

Metin çözümleme yöntemleri farklı bakış açılarına, kuramsal dayanaklara göre ve sosyal bilimlerin doğası gereği farklı biçimde uygulanabilmektedir. Gerek biçimsel gerekse işlevsel olsun metinde anlatılmak istenen düşüncenin dil aracılığıyla ortaya konması, metinlerin dilsel yapılarının çıkış noktası olarak kullanılmasını metnin biçimsel özellikleri ortaya konduktan sonra işlevsel özellikleri üzerinde durulması gibi bir yaklaşım farklı disiplinlerin, kuramların zorunlu kıldığı bir durumdur. Bu anlamda göstergebilim kuramı yüzeyden derine metnin üretim koşullarını yapısal açıdan incelemektedir.

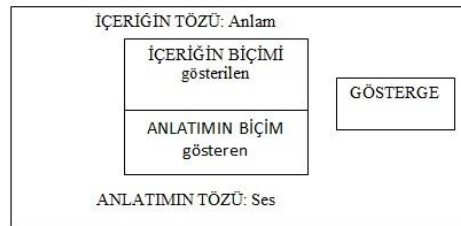
Metnin yapısında var olan ve metnin üretim evrelerini ortaya koyacak araçlar sunmaktadır. Göstergebilimin metin çözümlemesine sunduğu araçlar, metnin anlamından çok anlamlandırılması için kullanılır. Başka deyişle içeriğin biçimini ortaya koyar. Bunun için anlamla ilgili dilbilimden, antropolojiden ve bilgi kuramından yararlanır. Anlamı, insan için dünyanın anlamı olarak değerlendirir. Bir başka durum ise göstergebilimin metin çözümlemeye sunduğu araçların her türde metin için geçerli olduğu iddiasıdır. İster yazınsal, ister bilgilendirici olsun bu araçlar her türde metne uygulanabilir. Bu araçlar sayesinde öznel tutumlar nesnel duruma getirilir. Bu nedenle çalışmada göstergebilim kuramı temel alınmıştır.

Çalışmada öncelikle çözümlemenin temelini oluşturan kuramsal artalan üzerine bilgiler verilecektir. Sonrasında kuramsal artalanında yer alan bilgiler üzerinden “Benlem” adlı öykü Greimas’ın göstergebilim anlayışından yola çıkılarak çözümlenecektir.

1. Kuramsal Artalan

Göstergebilim genel olarak anlamı kullanmayı amaç edinmiş, evrensel bağlamda *anlamlama* temeline oturtulmuş (Courtés, 1976, s. 33) ve söylemsel *anlambilim*, metin ve imge üzerine kurulmuştur (Fontanille, 1999, s. 1). Göstergebilimin anlamı kullanmayı amaç edinmesi anlamın değil anlamlamanın peşine düşülmesi demektir. Böylelikle anlamlama araştırmanın merkezine alınıp içkin durumda bulunan anlam, bağlam içerisinde değerlendirilir. Söylemsel anlambilim, anlamın söylem düzeyinde ele alınması demektir. Söylem düzeyinde ele alınan anlam, metin ve imgeler üzerine inşa edilmektedir.

Geleneksel göstergebilim kuramında *gösterge* kendisi dışındaki bir *içeriğin biçimidir*. Çağdaş kurama göre *gösterge*, *anlatım* ve *içerik* tarafından şekillendirilen tüm biçimlerdir (Hjelmslev, 1966, s.65). Böylelikle gösterge çift taraflı (kendi içi ve dışı) bir yön kazanmıştır. Bu bağlamda ele alınabilecek olan *göstergebilimsel işlev* ise *göstergenin içerik ve anlatım düzlemlerinin üzerine inşa edilmiştir* (Hjelmslev, 1966, s.66). *İçerik* ve *anlatımdan yola çıkılarak göstergebilimin işlevselliği ortaya konmuştur*. *Anlatım* olmadan anlatımın içeriği, *içerik* olmadan *içeriğin anlatımı* olmamaktadır (Hjelmslev, 1966, s.66-67). Her iki düzlem de birbirini tamamlar niteliktedir. Geleneksel kuram göstergenin sadece içerik düzlemini ele alırken çağdaş kuram göstergenin bir anlatım düzlemine de sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Gösterge kendisi dışında bir şeyi gösteriyorsa ya da gönderimde bulunuyorsa bu şey hem anlatım hem de içerikten oluşmak zorundadır. İşlevi ortaya koyan ise her iki düzlemidir. Anlatımı olmayan şeyin içeriğinden de bahsedilememektedir. Hjelmslev’de (1966) gösterge *anlatım* ve *içerik* düzlemi olarak birlikte ele alınırken Domerc’de (1969, s.102) *töz*, *biçim* düzleminin dışında bırakılarak ele alınmıştır. *İçeriğin biçimi gösterilene, anlatımın biçimi ise gösterene karşılık gelmekle birlikte anlamı içeriğin tözü, sesi ise anlatımın tözü* ortaya koymaktadır. Bu durum Domerc’de (1969) aşağıdaki tablo halinde verilmektedir.

Tablo 1 - Domerc’in Hjelmslev’in Anlatım/İçerik Olarak Gösterge (Domerc, 1969, s. 102)

Tablo 1’de görüldüğü gibi gösteren ve gösterenden oluşan göstergenin her iki boyutu anlatım ve içerik olarak ayrılmakta anlatım ve içerik boyutları da biçim ve töz olarak ayrılmaktadır. Göstergebilim, içeriğin biçimini incelemeye yönelmektedir. Her ne kadar göstergebilim kuramı

felsefe ile ilişkilendirilse de Greimas, tam anlamıyla olmasa da buna karşı çıkmakta ve göstergebilimin felsefe alanından oldukça yararlandığını belirtmektedir. Bu anlamda, göstergebilim bilimsel araştırma yapmaya yarayan ve bilimsel incelemeye ulaşmaya yardımcı olan bir araçtır (Greimas'tan aktaran Yücel, 1990, s. 17). Göstergebilim metin çözümlemeye sunduğu araçlar kullanılarak çözümleme yapılmasını önermektedir. Araştırılmak istenen nesne göstergebilimin sunduğu araçlar kullanılarak incelenir. Her ne kadar içeriği gereği felsefi bir yapılanması da olsa kullanım açısından bir araç görevi görmektedir. Greimas'a göre göstergebilim anlamı, anlamlamayı, anlamın eklemlenmiş ve üretilmiş süreçlerini bir üstdil aracılığıyla ele alıp yeniden yorumlar. Göstergebilim öncelikle anlam ve içinde anlam olan her şeyi incelemektedir. Bu bir metin de olabilir, *göstereni* yansıtan herhangi bir film ya da davranış da olabilir. Bu tanım daha öncesinde *nesnelerin anlamı* olarak dile getirilmiştir (Floch, 1990, s.3). Anlam içkin olandır. Anlamı yansıtan her ne olursa olsun anlam içkindir. Diğer bir deyişle zaten var olan ve değişmeyendir. Değişen anlam değil anlamlamadır. Anlamlama ise var olan anlamın *yeniden yorumlanması*, ortaya bir *üst anlamın* çıkmasıdır. Anlam da tıpkı bir sözcükbirim oluşumu gibi eklemlenmişler içermektedir. Anlamı oluşturan yapı taşlarının bir araya gelmesiyle anlam, yeniden yorumlamayla da anlamlama oluşmaktadır.

Göstergebilimsel çözümleme, yüzey yapıdan derin yapıya doğru uzanan içinde *üretim* ve *çözüm sürecini* barındıran ve *söylemsel yapılar*, *anlatsal yapılar*, *temel yapılardan* oluşan üç aşamayı içermektedir. Buradaki amaç, göstergebilim kuramında ekonomik bir yaklaşım benimsemektir. Diğer ifadeyle söylenecek olursa göstergebilimsel bileşenlerin durumunun birinin diğerine göre düzenlemesidir. Böylelikle tüm göstergebilimsel nesnelere üretim durumlarına göre tanımlanabilmektedir (Greimas ve Courtés, 1979, s.157). Göstergebilimsel nesnelere, bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin birbirlerine göre durumları, zıtlıkları ve benzerlikleri üzerinden yapılan tanımlama sonucunda ortaya *üretici süreç* çıkmaktadır. Göstergebilim de incelemelerini nesnelere oluşum ve üretim aşamalarına göre yapabilmektedir Üretici süreç aşağıdaki Tablo 2'de görüldüğü biçimde açıklanmaktadır.

Söylemsel Yapılar	Betisel Yerdeşlikler (uzam, zaman, eyleyenler) İzleksel Yerdeşlikler
Anlatsal Yapılar	Anlatı İzlencesi (eyletim, edim, edinç, yaptırım) Eyleyensel Sözdizim (özne, nesne, gönderen, engelleyen; anlatı izlenceleri; anlatı izlemleri) Kipsel Yapılar (istemek, zorunda olmak, bilmek, muktedir olmak ya da bunların olumsuzları)
Temel Yapı	Anlambilimsel ve sözdizimsel unsurlar (göstergebilimsel dörtgen)

Tablo 2 - Anlamlandırmanın Üretici Süreci (Bertrand, 2000, s. 29).

1.1. Söylemsel Yapılar

Üç aşamalı çözümlemenin ilk aşaması *söylemsel düzey*dir. Okunan anlatıda ilk aşamada görülebilecek göstergebilimsel yapılar bu aşamada betimlenerek söylemsel yapılar çözümlenir (Günay, 2013, s.194). Üzerinde çözümleme yapılacak anlatı *kişi, zaman ve uzam* bağlamında ele alınır. Kişiler bağlamında, anlatıdaki kişilerin fiziksel ve ruhsal özellikleri, iletişimde ve etkileşimde buldukları diğer kişiler değerlendirilir. Zaman açısından olayın içerisinde yer aldığı zaman, anlatı zamanı ile öykü zamanı arasındaki farklar ya da benzerlikler, anlatıda yer alan olayların yinelenmesi, sıklığı gibi durumlar ele alınıp incelenmektedir. Uzam açısından ise nesnelere uzamda kapladıkları yer, boyutları, olayın geçtiği uzam gibi durumlar ele alınmaktadır (Günay, 2013, s. 195). *Söylemsel düzey* bir metin okunduğunda kişi, zaman ve uzam bağlamında ilk gördüklerimizdir. *Söylemsel düzeyde* yapılan incelemelerle betisel yapılar ortaya konmaktadır.

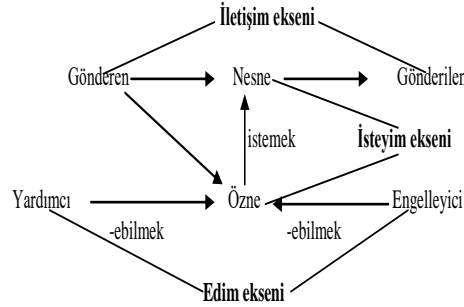
1.2. Anlatısal Yapılar

Bu aşamada metinde anlamın oluşum biçimi, yüzey yapıdan derin yapıya doğru bir yol izlenerek ortaya konmakla birlikte *anlatısal* öğelerin ele alınıp incelendiği düzeydir (İşeri, 2000, s.13). Anlatısal yapılarda, anlatı izlencesi, eylemsel sözdizim, kipsel yapılar bulunmaktadır. Anlatısal yapılar yüzey yapıda yer almasına rağmen derin yapıya en yakın olan aşamadır.

1.2.1. Eyleyenler çizgesi

Eyleyenler çizgesi anlatının dilbilgisini oluşturur. Greimas, Propp'un ortaya koyduğu 31 işlevden yola çıkarak eyleyenleri 6 işleve indirgemiş ve bunu *eyleyenler çizgesi* olarak adlandırmıştır. *Eyleyen* terimi ilk kez Tesnière tarafından kullanılmakla birlikte eylemin belirttiği oluşa katılan varlık anlamına gelmektedir (Kıran ve Kıran, 2007, s.271). Greimas ise bu kavramı daha ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Greimas'a göre *eyleyen* kavramı tüm davranışlar, eylemler ve varlık biçimlerinde kendini gösteren zorunlu bir işlevdir. Eyleyenler çizgesi 6 adet *eyleyenden* oluşur (Schmitt ve Viala, 1982, s.73). Bunlar *gönderen, gönderilen, özne, nesne, yardımcı, engelleyendir*.

Gönderen, özneye görev veren, onu nesneye yönlendiren ve harekete geçirebilecek güce sahip olan eyleyendir. *Gönderilen*, nesneyi elde eden ve özneyi arayışın sonunda cezalandıran ya da ödüllendirendir. *Özne*, nesnenin peşinde olan ve onu bulmaya çalışandır. *Nesne*, özne tarafından aranan ve gönderen tarafından öznenin yönlendirildiği eyleyendir. *Yardımcı*, öznenin nesneyi bulmasına destek olandır. *Engelleyen* ise öznenin nesneyi bulmasına engel olmaya çalışandır (Schmitt ve Viala, 1982, s.74). *Engelleyen*, öznenin gerçekleştirmek istediği eyleme karşı olan bir *özne* olarak kabul edilebilir. Bunun sebebi *engelleyen*in de bir eylem gerçekleştirme durumu içerisinde olmasıdır. Eyleyenler çizgesi istenirse *engelleyen*in bakış açısıyla da oluşturulabilir.

Şekil 1 - Eyleyenler Çizgesi (Greimas, 1966, s. 180)

Propp'un halk masallarında ortaya koyduğu anlatı kişilerini, Greimas eyleyenler ya da eyleyensel işlevler biçiminde tasarlayarak daha derin ve daha soyut bir hale getirmiştir. Aynı *eden* birden fazla işleve karşılık gelmekte ve ortaya konan eyleyenler çizgesi içerdiği altı işlev ile tüm anlatıları kapsayabilmektedir. *Gönderen* ve *gönderilen*, kahraman ile *iletişim eksenine* uygun olarak bir anlaşma yapar. *Özne* ve *nesnenin* işlevi de arama eksenine ve bulmayı isteme eksenine ya da *isteyim eksenine* uygun olmak durumundadır. *Yardımcı* ve *engelleyen* de karşı koyma eksenine ve muktedir olma eksenine ya da *edim eksenine* uygun olmak durumundadır (Adam, 1990, s.24).

Hébert'e (2013, s.33) göre ise *isteyim eksenini* *özne* ve *nesne* arasındaki arzu ilişkisine yöneliktir. *Özne*, *nesnesine* doğru bir yönelime başlar. Bu başlangıç aynı zamanda *öznenin* *nesnesine* ulaşmadaki arzusuyla eşdeğerdir. *Edim eksenini* (muktedir olma eksenini), *yardımcı* ve *engelleyen* arasındadır. *Gönderen* ve *gönderilen* arasındaki eksen ise *iletişim eksenidir*.

1.2.2. Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesi, *özne* ve *nesne* arasındaki ilişki temelli, *dizisel eyleyenler* bağlamında oluşturulmuş sözdizimsel bir yapıdır ve *anlatısal söz*cenin dönüşümünü gerçekleştirir. Bu dönüşümle birlikte *edim* sözcesinin arabuluculuğuyla *durum sözcesi* başka bir *durum sözcesine* evrilir (Bertrand, 2000, s.183). Her *durum sözcesi* kendi içerisinde durağan bir yapıya sahiptir. Durağanlıktan devingenliğe dönüşüm sırasında geçilir.

Bir anlatının dokusunu ortaya koyan *anlatı izlenesinde eyleyenlerin* sayısı sınırlı olmasına karşın *edenlerin* sayısı birden çok olmaktadır. *Edenler* anlatı içerisinde taşıyıcı görevde bulunurlar (D'Entrevernes, 1979, s. 99). Başka bir deyişle söyleyecek olursak *eyleyenler* tarafından yüklenen işleri gerçekleştiren kişilerdir.

Şekil 2 - Greimas'a Göre Eyleyen ve Eden Gösterimi (Greimas, 1983, s. 49)

Şekil 2’de görüldüğü üzere bir *eyleyen* (E1) söylem içerisinde birçok *eden* tarafından belirtilebilir. Tersine de mümkündür. Tek bir *eden* (e1) birçok *eyleyen*in *ikili çatısı* olarak gösterilebilir (Greimas, 1983, s.49). Bu durum anlatı içerisinde *eyleyen*lerin sayısının sabit kalmasına sebep olurken *eden*lerin ya da oyuncuların sayılarının değişmelerini sağlar; ancak bir *anlatı izlencesinde* bir *eden* hem *özne* hem de kendini güdüleyen (*gönderilen*) olarak bulunabilir.

Her anlatıda *özne* ve *nesne* bulunmak durumundadır. Anlatı izlencelerinde iki tür *özne* bulunmaktadır: *Durum öznesi* ve *işlemci özne*. *Durum öznesi bağlaşma* ya da *ayrışma bağıntılarında* öznenin nesne ile içinde bulunduğu durumdur. Bu duruma bağlı olarak *özne* ve *nesne* arasındaki bağıntı sonucu oluşan ilişki *durum sözcüğü* olarak tanımlanmaktadır. *İşlemci özne* ise *edim* aşamasıyla ilişkilidir ve burada bir eyleme geçiş, nesneyi bulmaya yönelik söz konusudur (D’Entevernes, 1979, s.16-17). *İşlemci özne* her anlatıda *edim* aşamasında bulunmayacağı için olmayabilir. Böyle durumlarda bir dönüşüm gerçekleşmemektedir.

Eyleyensel bir düzeneğe söz etmek istiyorsak *özne* ve *nesne* olmak üzere en az iki temel *eyleyen*in olması gerekir. *Özne* ve *nesnenin* olmadığı bir anlatı izlencesinde eylem gerçekleşmeyeceği için bu iki *eyleyen*, *eyleyensel düzeneğin* temel yapı taşlarıdır. Bunun yanında *özne* ve *nesnenin* olduğu yerde bir *eylem* de söz konusudur. Sözce türlerinden *durum sözcüğü*nde, niteliğe bağlı olarak *durağanlık* söz konusudur. *Edim sözcüğü*nde ise bir hareket dolayısıyla da bir *devingenlik* durumu bulunmaktadır. Bir durum kişinin herhangi bir nesneye sahip olması ya da olmamasıyla veya herhangi bir özelliği barındırması ya da barındırmamasıyla ilgili olduğu için *durum sözcüğü* ikiye ayrılır: *bağlaşimsal durum sözcüğü* ve *ayrışimsal durum sözcüğü*. *Edim sözcüğü* öznenin nesneye sahip olması durumundan ya da nesneye sahipken ondan ayrılması durumuna geçişi anlatmaktadır (Yücel, 2015, s.149-150). Diğer bir deyişle bir eylem ve buna bağlı olarak da bir dönüşüm söz konusudur. Bu durumda *edim sözcüğü*, dönüşümün gerçekleşmediği durumda ise *durum sözcüğü* oluşmaktadır.

Öznenin nesnesi ile ilişkili olma durumu anlamsal bir ulam olan, *bağlaşım* ve *ayrışım* alt kavramlarına ayrılan bir *bağıntı* içerir (Courtés, 1976, s.65). *Bağlaşım*, öznenin *nesneye* sahip olması durumunu anlatırken, *ayrışım* ise öznenin *nesneye* sahip olmaması durumunu anlatır. Greimas’a göre ise *bağıntı*, öznenin ve *nesnenin* arasındaki ilişki durumuyla ilgilidir. *Özne*, değer *nesnenin* peşindedir. *Özne* bu *nesneye* sahip olur ya da olamaz. Yukarıda da belirtildiği üzere öznenin *nesneye* sahip olması hali *bağlaşım*, sahip olmaması hali ise *ayrışım* olarak adlandırılır. Kısacası *bağıntı* *özne* ve *nesne* arasındaki ilişkiyi anlatan, *edinç* ve *edim* aşamalarına ilişkin bir üst başlıktır (Greimas, 1976, s.92). *Yaptırım* aşamasına geçildiğinde *bağıntı* kavramı devre dışı kalmaktadır. Artık yorumlayıcı ve bilişsel boyut devrededir.

Anlatı *eyletim*, *edinç*, *edim* ve *yaptırım* aşamalarından oluşmaktadır. Bu aşamalar *anlatı izlencesinin* evreleri olarak adlandırılır. Bu aşamaları Greimas anlatı izlencesi üzerinde aşağıdaki biçimde göstermiştir:

Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
<i>Yaptırtmak</i>	<i>Yapmanın oluşu</i>	<i>Oldurum</i>	<i>Olmanın durumu</i>
Gönderen ile işlemci özne arasındaki ilişki	İşlemci özne ile işlemler (kipsel nesne) arasındaki ilişki	İşlemci özne ile durumlar (yani değer nesnelere) arasındaki ilişki	Gönderen ile işlemci özne arasındaki ilişki. Gönderen ile durum öznesi arasındaki ilişki
<i>Bildirmek</i> (nesne ve değerler hakkında bilgi)			
<i>Bilmesini istemek</i> <i>Yapmasını istemek</i> <i>(inandırmak)</i> <i>Yaptırtmak</i>	<i>Yapmak-zorunda olmak</i> <i>Yapmak-istemek</i> <i>Yapmaya-muktedir olmak</i> <i>Yapmayı-bilmek</i>	<i>Yapmak</i>	<i>İnandırmak</i>
İkna edici tutum	Dönüşümler		Yorumlayıcı boyut
	Edimsel boyut		
	Bilişsel Boyut		

Tablo 3 - Anlatı İzlencesinin Evreleri (Akt. Günay, 2004, s. 38)

Eyletim aşamasında *inandırmanın* gerçekleşmesi *bilgi*, *istek* ve *güç* yoluyla sağlanır. *Bilgi* aracılığıyla *inandırma* mantıksal ya da bilimsel kanıtlama durumunda söz konusudur. *İstek* durumunda baştan çıkarma, *güçte* ise korkutma ya da kışkırtma söz konusudur (Yücel, 2005, s.167).

Greimas (1983, s.53) *edinç* ve *edim* aşamalarını birlikte ele almıştır. *Edim* aşaması bize anlatısal düzen hakkında bilgi sunar. *Anlatı izlencesinin* kahramanı ile ilişkilendirilen *sınama*, *deneme*, ve *zorlu görev* gibi kavramların olaya dâhil edildiği aşamadır. Kahramanın görevini tamamladığı varsayılır ve öznenin yalın durumu artık *edim öznesi* ya da diğer bir deyişle *işlemci özne* olarak değerlendirilir. Bu aşamada dönüştürücü işlemler söz konusudur. Bunun için de kahramanın *kipsel edinçten* yararlanması durumu ortaya çıkmaktadır (Kıran ve Kıran, 2013, s.384). Courtes (1991, s.79)'a göre bu *durum* iki biçimde ortaya konabilir: *Bağlaşma* ve *ayrışma*. İlkinde *durum öznesi nesnesinden bağlaşık* bir biçimde bulunur:

$$\dot{A}\dot{I}=[\dot{O}_1 \rightarrow (\dot{O}_2 \cap N)]$$

İkincisinde ise *durum öznesi nesnesiyle ayrışık* bir durumda bulunur:

$$\dot{A}\dot{I}=[\dot{O}_1 \rightarrow (\dot{O}_2 \cup N)]$$

Görüldüğü üzere ilk durumda özne nesnesiyle beraberken ikinci durumda özne ve nesne birbirinden ayrışık bir biçimde bulunmaktadır. Bu dönüşümü gerçekleştiren işlemci öznedir.

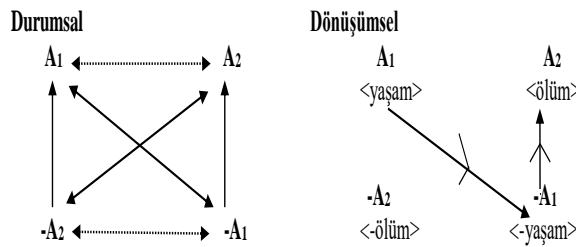
Anlatı izlencesindeki son aşama ise *yaptırım* aşamasıdır. *Eyletim* aşaması ile bağlantılı durumda olan edimbilimsel ve bilişsel temelli bir aşamadır (Greimas ve Courtés, 1979, s.320). Bu aşamada gönderen ile işlemci özne ve gönderen ile durum öznesi arasında bir ilişki söz konusudur.

1.3. Temel Yapı

Anlam kaynağını bu yapıdan almaktadır. Bir kavram izlek olurken bu kavramın var olmasına neden olan unsurlara da beti denilmektedir. Betisel yapılar beş duyuya kavranabilirken izleksel duyular beş duyu aracılığıyla kavranamamaktadır (Hébert, 2006). Soyutluk içeren olgular ancak mantıksal yollarla kavranıp anlamlandırılabilir. Anlamlandırmanın sağlanabilmesi için de *göstergebilimsel dörtgen*den faydalanılmaktadır.

1.3.1. Göstergebilimsel Dörtgen

Göstergebilimsel dörtgen biçimsel bir çizemdir ve temel yapısı anlambilimseldir (Courtés, 1976, s.56) ve bir *ulamlama şekli*dir. İlişki etkilerinin (karşıtlık, uyumsuzluk ve içermeye) açıkça belirtildiği, düzenlendiği ve tanımlandığı bir anlambilimsel ulamdır. Metin içerisinde geçen anlam farklılıklarına sebebiyet veren, zıtlık belirten öğeleri kolaylıkla incelememizi ve aralarındaki ayrılıkları bulmamızı sağlar. Ancak *göstergebilimsel dörtgen* algıdan yola çıkılarak elde edilen ve her söylemde bulunmaya elverişli durumları ele alıp açıklamaz (Fontanille, 1999, s.3). Kısacası *göstergebilimsel dörtgen* metinde yer almayan durumları değil metnin okuyucuya sunduğu ve soyut biçimde bulunan yapıları açıklamakta, *değilleme* ve *içermeye* mantığı bağlamında biçimlenmektedir. Bu bağlam çerçevesinde *göstergebilimsel dörtgen* şu şekillerde gösterilebilir:

Şekil 3 - Göstergebilimsel Dörtgen ve Dönüşümsel Gösterim(Everaert-Desmendt, 2000, s. 74)

2. Araştırma Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Metin çözümlemeye göstergebilim kuramı kullanılmıştır. Göstergebilim her türde metnin çözümlemesinde kullanılan bir yöntemdir ve çeşitli alanlara ait inceleme nesnelerini çözümlemeye yarayan araçlar sunar. Derinden yüzeğe doğru

üretim; yüzeyden derine doğru çözümleme süreci olarak metni üç katmalı bir yapı olarak görür.

Çalışmada Tahsin Yücel'in on altı öyküden oluşan Ben ve Öteki adlı kitabından "Benlem" öyküsü rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve göstergebilim yönteminin metin çözümlemeye sunduğu araçlar kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Benlem öyküsüyle ilgili aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1) Metnin anlam evreni söylemsel, anlatısal ve temel yapıda nasıl bir görünüm sunmaktadır?

2) Öykünün kahramanı Memedali'nin *ben* olma çabası ya da kendini gerçekleştirme isteği nasıl gerçekleşmiştir?

Göstergebilimsel bir çözümlemede söylemsel yapılar metnin yüzeyinde kesitlere ayrılarak daha derinlemesine çözümleme yapmaya izin verir. Kesitleme yapılabilmesi için kişi, süre, uzam ve durum değişikliği gibi etmenler göz önünde bulundurulur. Bu çalışmada metnin başkişisi olan Memedali'nin (Ö1) metnin anlatı izlencesindeki durumu izlenerek geçirdiği dönüşümler temel alınmıştır. Buna göre Ö1'in gerçekleştirmiş olduğu dönüşüm temel alındığında Ö1'in önceki ve sonraki durumuna ve gelişmesine bağlı olarak iki kesit ortaya çıkmaktadır. Her iki kesitte de özneler ve nesnelere metin içerisindeki işlev, değer ve durumları bağlamında ele alınmıştır.

3. Bulgular

Metin kahramanı Memedali'nin (Ö1) bakış açısıyla ele alınan metinde metnin yüzey yapısında gerçekleşen durumlara göre iki kesit bulunmaktadır.

Başlangıç	Bitiş
Memedali'nin kendini arama aşamasında oluşu	Memedali'nin anlatıcıyla aynı kişi olması ve kendini gerçekleştirmesi

Tablo 4 - Birinci Kesit Başlangıç ve Sonuç Durumu

Birinci kesit başlangıç durumunu oluşturmaktadır. Başlangıç kesitinde /bilmek/, /istemek/, /inanmak/ ve /yapmak/ kiplikleri ve /bilmek istemek/ üst kipliği söz konusudur. Bu durumda kiplikler bağlamında Ö1'in, birinci kesitte *kendini gerçekleştirmek isteği* ön plana çıkmaktadır. Birinci kesit sonunda Ö1, edim aşamasına geçerek kendini gerçekleştirmekte ve amacına ulaşmaktadır.

Başlangıç	Bitiş
Memedali'nin kendini gerçekleştirmiş bir kişi olması	Anlatıcının İdiris'in türküsü üzerine düşüncelerini dile getirmesi ve Memedali'yle birlikte uzaklaşmaları

Tablo 5 - İkinci Kesit Başlangıç ve Sonuç Durumu

İkinci kesitte Ö1 kendini gerçekleştirmiş, düşünen ve amacına ulaşan birey olarak işlemci özne konumuna geçmiştir. Bu kesitte zaman zaman anlatıcının (Ö4) zaman zaman da Ö1'in bakış açısıyla Ö1 ve Ağam'ın (Ö2), İdiris (Ö3) ile arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Ö1 işlemci özne olup etken konumuna geçmesiyle geri dönüş yaşayarak Ö2 ve Ö3 arasında yaşanan olayları hatırlamaya ve sorgulamaya başlamaktadır. *Geriye dönüşle*, şu anda gerçekleşen temel anlatıdan önce meydana gelen bir olayın anlatıcı tarafından dile getirilmesi (Guillemette ve Lévesque, 2016) ve anlatıcının bir durumu anlatırken daha önce gerçekleşmiş olan bir duruma geri dönüş yaparak o olaydan bahsetmeye başlaması olarak tanımlanmaktadır. Metinde Ö1 de tam bu durumu yaşamaktadır. Birinci kesitte olduğu gibi ikinci kesitte de edim aşamasına geçilmekte ve eylem tamamlanmaktadır.

3.1. Söylemsel Yapılar

3.1.1. Uzamsallaşma

Metinde uzam *Ötegeçe*, *Cahan*, *İdiris'in evi* ve *Memedali'nin evi* olarak belirtilmektedir. *Ötegeçe* bir köy adı olmasından dolayı metinde kapsayan uzam, diğer yerler ise kapsanan uzam konumundadır. Kesit çözümlemesinde kapsayan uzam ve kapsanan uzamlar açık bir biçimde yüzey yapıda kendini gösterdiği görülmektedir.

Kapsayan Uzam:	Ötegeçe
Kapsanan Uzam:	Cahan, İdiris'in evi ve Memedali'nin evi

Tablo 6 - Kapsayan/ Kapsanan Uzam Gösterimi

Metinde geçen *Ötegeçe* ve *Cahan* uzamları gerçekte var olan uzamlardır (Kıran, 1999, s.153). *Ötegeçe* gerçek bir uzam olup Elbistan'da Tahsin Yücel'in doğduğu köyün adıdır. *Cahan*² da *Ötegeçe* gibi gerçek bir uzamdır. Diğer bir deyişle her iki uzamda dildışı gerçek uzamlardır.

Metinde geçen “katlanılmaz koku”, “insan dışı sesler”, “tüyler ürpertici görüntü” (satır: 7-10) kapsayan uzamın esenliksiz olduğunu göstermektedir.

² Öyküde adı geçen *Cahan*, çoğunluk tarafından adı *Ceyhan* olarak bilinen bir nehirdir ve Akdeniz havzasında bulunmaktadır. Ayrıca bu nehir Elbistan'ın 3 km kuzeyinde bulunan diğer nehirlerle de beslenir (Ceyhan Nehri, <http://www.ansiklopedim.com/detay/2075/Ceyhan-Nehri.html> (Erişim tarihi: 17.07.2019).

Esenlikli	Ötegeçe	- Katlanılmaz koku - İnsan dışı sesler - Tüylar ürpertici görüntüler
	Memedali'nin evi	+ Okşamak + Özenle toz almak + Temizlemek + Özlem dindirmek
Esenliksiz	İdiris'in evi	+ Katlanılmaz koku + İnsan dışı sesler + Tüylar ürpertici görüntüler

Tablo 7 - Esenlikli- Esenliksiz Gösterim

3.1.2. Zamansallaşma

Benlem öyküsü şimdiki zamanda yazılmıştır; ancak olaylar geçmişte yaşanmıştır. Öykü anımsama zamanı ve anımsanan zamanın anlatımından oluşmaktadır. Diğer bir deyişle geçmişte yaşanan olaylar anlatıcı tarafından hatırlanıp “ben” adılı üzerinden anlatılmaktadır. Öykü zamanı geçmişte yaşanmış bir zaman dilimine gönderimde bulunmaktadır. Öyküleme zamanı ise öykü zamanının anımsanıp anlatıcı tarafından anlatılmasından oluşan anımsama zamanıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere geri sapım öykülemenin öykü zamanında hatırlanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu durum birinci kesit için Tablo 8’de, ikinci kesit için Tablo 9’da gösterilmektedir.

Anımsama Zamanı (Şimdi)	Yaşanmış Zaman (Geçmiş)
“... iki de bir pencerede beliren, tüylar ürpertici görüntüyü de bilirdik.” (satur: 9-10). “... bu kokunun, bu sesin, bu görüntünün gecelerce uykumuzu kaçıracağı kuşku götürmezdi.” (satur: 12-13).	“Aldığı bütün karşılık, boğucu kokularla birlikte, boğucu kokular gibi, dalga dalga yayılan o anlamsız katlanılmaz sesler olmuştur gene.” (satur: 121- 123) “Bir yıl önce, İdiris’e gittiği bir sırada, Memedali kendisiyle gelmek istediği zaman da aynı şeyi söylemişti Aşağı yukarı...” (satur: 158- 160)
Öyküleme Zamanı	Öykü Zamanı
“bilirdik”, “götürmezdi”	“olmuştu”, “Bir yıl önce”, “söylemişti”

Tablo 8 - Birinci Kesitte Yaşanmış Zaman ve Anımsama Zamanı Gösterimi

Anımsama Zamanı (Şimdi)	Yaşanmış Zaman (Geçmiş)
“ Belirmiyor, ama biliyorum...” (satur: 296- 297) “ Görmüyor musun...” (satur: 299- 300)	“Memedali bu konuda kesin bir şey söylemiyordu ama dönüşün gerçekliği konusunda hiç mi hiç kuşkusu yoktu.” (satur: 406- 408). “Aylardan sonra, kendisiyle beraber aşılmaz sınırı geçerken de aynı inançsızlık vardı içimde.” (satur: 416- 417).
Öyküleme Zamanı	Öykü Zamanı
“belirmiyor”, “biliyorum”	“yoktu”, “Aylardan sonra”

Tablo 9 - İkinci Kesitte Yaşanmış Zaman ve Anımsama Zamanı Gösterimi

3.1.3. Eyleyenselleşme

Metinde altı özne (Ö) ve iki nesne (N) bulunmaktadır. Metinde yer alan kişiler ve nesnelere şu biçimde gösterilebilir:

- Ö1: Memedali (İşlemci özne)
- Ö2: Ağam (yardımeden)
- Ö3: İdiris (engelleyen)
- Ö4: Anlatıcı
- Ö5: İdiris'in karısı (yardımeden)
- Ö6: İdiris'in küçük kızı (yardımeden)
- Ö7: İdiris'in büyük kızı (yardımeden)
- N1: Kendini gerçekleştirmek
- N2: Makine

“Benlem” öyküsü incelendiğinde yüzey yapıda beliren eyleyenler betisel görünüşleriyle var olmaktadır. Ö1 kendini gerçekleştirme isteği olup kendine ulaşmaya çabalayan, bunu da Ö3'ün üzerinden gerçekleştirmeye çalışan bir eyleyen görünümündedir. Ö1, metin içerisinde kendini gerçekleştirerek anlatı izlencesinin bütün evrelerini tamamlayıp edim aşamasının tamamlanması için gerekli olan gücü de bulup yaptırım aşamasına geçmiştir. İlk başta çekingen, utangaç ve kendinden emin olmayan bir durumdan dönüşüm yaşayarak değişime uğramıştır.

	İdiris'in Evine Girmeden Önce	İdiris'in Evine Sonra
Cesaret	-	+
Özgüven	-	+
Çekingenlik	+	-
Kararlılık	+	+

Tablo 10 - Memedali'nin Kişilik Değişimi

Ö2, Ö1'in kendini gerçekleştirme sürecinde Ö3'ün yanına gitme gücünü kendinde bulması açısından örnek aldığı, Ö3 ile baş edebilen, özellikle Ö3'ün yanındayken farklı Ö3'ün yanından uzaklaştığında farklı bir kişilik sergileyen bir eyleyendir. Ö2, Ö3'e ulaşma ve başa çıkma konusunda anlatı izlencesinin bütün evrelerini tamamlayabilmiş bir diğer eyleyendir.

İdiris'in Yanındaki Ağam	İdiris'ten Uzaklaşmış Ağam
+Rahatsız	+Rahatsız
+Güçlü	+Sıkıntılı
+Otoriter	+Rahatlamaya çalışan
+Sıkıntılı	+Gülümsemeye çalışan
	+Özgüvensiz
	+Yorgun
	-Güçlü
	-Otoriter

Tablo 11 - Ağam'ın Kişilik Değişim Durumu

Ö3, dışarıda astığı astık kestiği kestik ve acımasız biri olarak görünürken evde karısı ve kızlarına karşı sevecen bir görünüm sergilemektedir.

Dışarıdaki İdiris	Evdeki İdiris
+ Güçlü	+ Uysal
+ Otoriter	+ Sakin
+ Acımasız	+ Sevecen
+ Korkulan	+ İlgili
+ Çekinilen	

Tablo 12 - İdiris'in Uzamlara Göre Değişimi

Ö3'ün eşinin ve kızlarının kendisinin bu durumundan rahatsız ve mutsuz bir durumda oldukları söylenebilir.

3.2. Anlatısal Yapılar

Birinci kesitte başlangıç durumunda Ö1 (Memedali) nesnesinden ayrı durumda bulunmaktadır. Ö1 aynı zamanda *işlemci özne* konumunda bulunmaktadır. Kendisiyle anlaşma yaparak nesnesine yönelmektedir. Bu aşama *eyletim* aşamasıdır. Kendisiyle yaptığı anlaşma sonrasında işlemci özne *edinç* aşamasına geçerek kiplik (*istemek, bilmek, muktedir olmak*) işlemleriyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. *Edim* aşamasına geçildiğinde *işlemci öznenin* değer nesnesi (dN) olan *kendini gerçekleştirmek* ile olan *ayrışım ve bağlaşım* durumları ortaya konmaktadır. Kendini gerçekleştirmek isteği, kesitte Ö3 (İdiris) üzerinden tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle Ö1, Ö3'e ulaşmayı kendini gerçekleştirmek için istemektedir. Ö1 ilk durumda kendini gerçekleştirmeden ayrı bir konumdayken ($\text{Ö1} \cup \text{N1}$), kesit'in sonunda kendini gerçekleştirip nesnesine kavuşmaktadır ($\text{Ö1} \cap \text{N1}$). Son aşama olan *yaptırım* aşamasında ise Ö1 anlatı izlencesini tamamlamakta ve kendisini gerçekleştirme isteğini başarmanın sonucunda kendi üzerine yoğunlaşma durumu yaşamaktadır. Birinci kesitin anlatı izlencesi şu biçimde gösterilebilir:

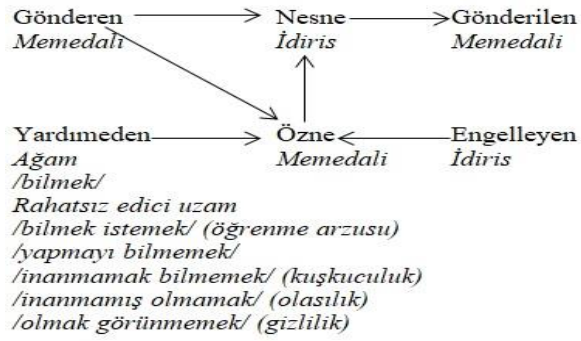
$$A\dot{I} = [\text{Ö1} \longrightarrow (\text{Ö1} \cup \text{N1}) \longrightarrow (\text{Ö1} \cap \text{N1})]$$

İkinci kesitte Ö1 (Memedali) geçmişi hatırlayarak Ö2 (Ağam) ve Ö3 (İdiris) arasında yaşananlara dönüş yapmaktadır. Kesitte Ö2, N2'den ayrı durumda bulunmaktadır. Bu kesitte de hem görevlendirici özne hem de işlemci özne aynı eyleyendir: Ö2. Bu aşama *eyletim* aşamasıdır. Ö2 kendisiyle anlaşma yaparak N2'yi (Makine) Ö3'ten almaya karar verir ve kendinde bulunan kiplikleri sorgular. Bu kiplikler */istemek/, /bilmek/, /muktedir olmak/*tır. Bu aşama *edinç* aşamasıdır. *Edim* aşamasında Ö2 nesnesi olan makineden ayrı durumdayken ($\text{Ö2} \cup \text{N2}$), bir dönüşüm yaşanarak Ö2 nesnesine sahip olur ($\text{Ö2} \cap \text{N2}$). *Yaptırım* aşamasında ise Ö2 kendisiyle olan sorgulamasını gerçekleştirir. İkinci kesitin anlatı izlencesi şu biçimde gösterilebilir:

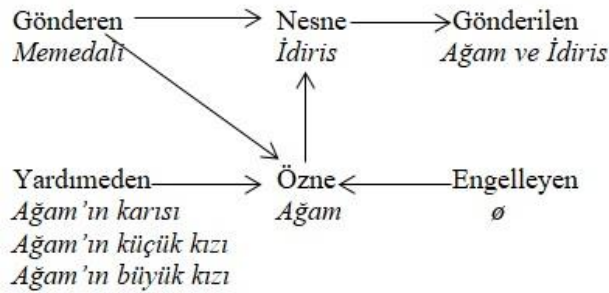
$$A\dot{I} = [\text{Ö2} \longrightarrow (\text{Ö2} \cup \text{N2}) \longrightarrow (\text{Ö2} \cap \text{N2})]$$

Birinci kesitte Ö1 (işlemci özne), kendisi tarafından güdülenerek (*gönderen*) değer nesnesi olan *kendini gerçekleştirmeye* yönelmektedir. Ö1'e yardımedenler Ö2 (Ağam) ve */bilmek/* kipliği, */bilmek istemek/, /inanmamak bilmemek/, /inanmamış olmamak/, /olmak görünmemek/* üstkiplikleridir.

/olmak görünmemek/ üstkipliği Ö1’de gizliliği, */bilmek istemek/* üstkipliği öğrenme arzusunu, */inanmamış olmamak/* üstkipliği olasılığı, */inanmamak bilmemek/* üstkipliği kuşkuculuğu ortaya çıkarmaktadır. Kiplikte bir baskı durumu söz konusudur. Bu baskı kişinin kendisinden ya da dışarıdaki bir etkenden kaynaklanabilir. Bu durumda özne eylemi yapmaya kalkışmaktadır. Bunun yanında öznenin kendi yetenekleri de ortaya çıkabilir. Kısacası bu durum sonucunda ortaya çıkan sözce kiplik olarak adlandırılabilir (Günay’dan aktaran Uzdu Yıldız, 2019b, s.555). Bu bağlamda gizlilik, olasılık ve kuşkuculuk Ö1’de N1’e yönelme arzusu uyandırmaktadır. Engelleyen ise Ö3, rahatsız edici uzam ve */yapmayı bilmemek/* üstkipliğidir. Bu durumdan etkilenen (*gönderilen*) ise Ö1’dir. Anlatılanlar eyleyenler çizgesinde şu biçimde gösterebilir:

İkinci kesitte Ö2, kendi tarafından güdülenmekte ve bu durumda hem işlemci *özne* hem de *gönderen* olmaktadır. Ö2’nin dN2 (makine)’ye yönelmesinde yardımedenler Ö5, Ö6, Ö7 ve */istemek/* kipliğidir. Ö2’nin nesnesine ulaşmasını *engelleyen* ise Ö3’tür. Bu durumdan etkilenen (*gönderilen*) Ö2 ve Ö3’tür. Anlatılanlar eyleyenler çizgesinde şu biçimde gösterebilir:

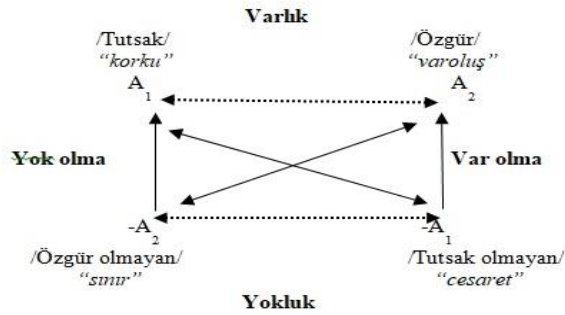

3.3. Temel Yapı

Metnin ana izleği “özgürlük”tür. Ö1 “özgürlük” izleği üzerinden kendini gerçekleştirmek istemektedir. Kendini gerçekleştirebilen insan özgür insan olarak adlandırılabilir. Ana izlek metnin yüzey yapısında “Memedali’nin o hiç atılmaz sanılan, şaşırıcı adımı atmasından önce” (satır: 1-2) ve

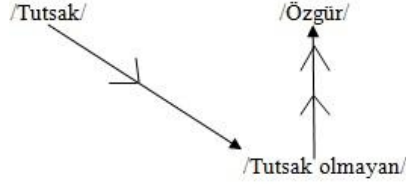
“...Memedali sanki İdiris’e değil de kendi kendine ulaşmaya çabalıyordu burada...” (satır: 65-67) sözceleri bağlamında *özgürlük* üzerine kurulduğunu göstermektedir. Anlatıcının da belirttiği üzere Ö1 kendini aramaktadır. Kendisini tutsak olarak görüp bu durumdan kurtulmaya çabalamaktadır; ancak kendi içerisinde o aşılmaz olduğu düşünülen sınırı aşmayı başaramama endişesi vardır. Ö1’e göre şaşırtıcı adım atılarak ve ardından da İdiris’in evine gidilerek cesaret ortaya konup “varoluş” gerçekleştirilebilir. Metne göre Ö1 şaşırtıcı adımı atarsa /özgürlük/ izleği gerçekleşmiş olacaktır. /Özgürlük/ izleği öykü içerisinde “adım” ve “cesaret” betileriyle verilmiştir. Diğer bir deyişle bu izlek yüzey yapıda kendini betilerle var etmiştir.

Bu yapılan tanımlamalar bağlamında metnin temel yapısının “kendini gerçekleştirme” üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. “Kendini gerçekleştirme” temel yapısının karşıtlıkları da bulunmaktadır. Derin yapıda bulunan karşıtlıklar, çelişmeler ve içermeler göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilebilir:

Bir eyleyen hem /tutsak/ hem /özgür/ olursa metnin temel yapılarından biri olan *Varlık*; ne /özgür olmayan/ ne de /tutsak olmayan/ olursa *Yokluk* kavramıyla karşılanabilir. Bir eyleyen tutsaklık ve özgürlük arasında kalırsa kendini sorgulamasından dolayı Ö1’in değer nesnesi göz önünde bulundurulduğunda *Varlık* kavramı ortaya çıkar. Aynı biçimde özgür olmama ve tutsak olmama durumları da *olmamak* kipliğiyle temellendirildiğinde *Yokluk* kavramı söz konusu olmaktadır. Bunun temelinde de *inanmamak* yatmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere */inanmamış olmamak/* üstkipliği bu olasılığı ortaya çıkarmaktadır.

Varlık, olasılık, kendini gerçekleştirme ve kendini gerçekleştirememe değerleri metinde “korku”, “varoluş”, “sınır” ve “cesaret” betileriyle karşılık bulmaktadır. Bu betiler izleklere gönderimde bulunmakta izlekler de temel yapıları oluşturmaktadır. Ö1 /tutsak/ durumdan önce /tutsak olmama/ durumuna ardından da /özgürlüğe/ geçerek kendini gerçekleştirmiştir. Metinde Ö1’in izlediği dönüşüm durumu şu şekilde gösterilebilir:

Ö1, tutsak olduğu ya da kendini gerçekleştirememiş ve kendi (ben) olamamış bir öteki durumundayken dönüşüm yaşamıştır. Öncelikle /tutsak olmayan/ durumuna geçmek gerekmektedir. Buradan da /özgür/ olma durumuna geçmektedir. Ö1'in dönüşüm durumu onun öteki durumundan ben olma durumuna geçişi göstermektedir. Belirsizlik kalkmış ve bilinç yerine gelmiş, sorgulayarak, düşünerek olaylar hakkında yorumlama yapma düzeyine gelmiştir.

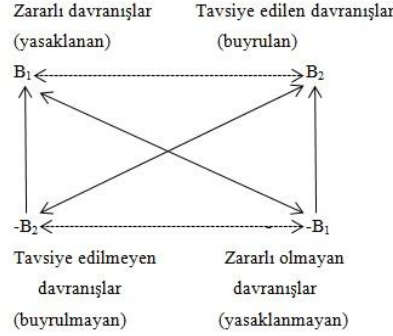
Göstergebilimsel dörtgen belirli anlam bütünlüklerine uygulandığında, soyut olma iddialarının aksine, elle tutulur bir somutluk kazanmaktadır. Elde edilen eklemelerden yola çıkılarak ortaya kolaylıkla takip edilebilecek somut veriler çıkmaktadır. Anlam evreni tek bir göstergebilimsel dörtgenden ziyade birden fazla göstergebilimsel dörtgenden oluşmaktadır. Bu göstergebilimsel dörtgenler birbirinden türeyen ve birbirini tamamlar niteliktedir (Yücel, 2015, s.137-138). Göstergebilimsel dörtgen aracılığıyla soyut veriler somut verilere dönüştürülmektedir. Anlam evrenini birden çok göstergebilimsel dörtgenle yansıtmak gerekmektedir. Bunun nedeni anlamın sınırının olmaması ve anlam evrenini oluşturan yapıların ancak bu sayede ortaya konabilecek olmasıdır. Bu süreçteki anlam evrenini ortaya koyan somut yapılar birbirini tamamlamakta ve birbirinden türemektedir.

Göstergebilimsel dörtgende bulunan herhangi bir terimden yola çıkılarak diğer üç terim kolayca belirlenebilir. Bunun dışında göstergebilimsel dörtgende bulunan her bir terimden yola çıkılarak başka anlamsal evrenler ortaya konabilir (Yücel, 2015, s.138). Yücel (2015)'te ortaya konan kavramlar ve çizgeleştirilen göstergebilimsel dörtgenlerden yola çıkılarak, göstergebilimsel dörtgenden türeteceğimiz başka terimlere ve anlam evrenlerine bakıldığında aşağıdaki durumlar ortaya çıkar:

- A₁ : benliğini yaşayamama
- A₂ : benliğini yaşayabilme
- A₁ : kendini gerçekleştirememe
- A₂ : "ben" olabilme

Bu örnekçenin terimlerinin, alanyazında da söylendiği gibi, nesnel gerçekliği yoktur; çünkü benliğini yaşayamama ve "ben" olamama durumu her kültürde ve toplumda /tutsak/ olmaktan kaynaklanmayabilir. Bu türlü

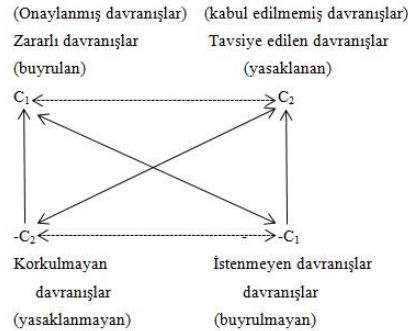
anlamsal eklemeler anlamsal düzeyde sona kadar gidilebilir. Örneğin toplumsal değer yargıları /tutsak/ olma ve /özgür/ olma bağlamında değerlendirilebilir. Özgürlüğün toplumsal kurallara uyma, tutsaklığın kurallara uyulmadığı takdirde toplum dayatmalarına karşılık olarak geldiği düşünülebilir. Bunun sonucunda da şöyle bir göstergebilimsel dörtgen oluşturulabilir:

Toplum değerlerine uygun yaşayarak ahlaklı olma, uygun davranış sergileme, saygılı olma gibi ahlaki değer yargıları toplum değerleri bağlamında değerlendirilebilir ve böylelikle birbirleriyle uyumlu dizgeler ortaya çıkabilir. Her iki dizgenin terimleri arasında sekiz bağıntı kurulabilir:

- a) Tutsaklık açısından
- $A_1 \sim B_1$: zararlı
 - $A_1 \sim B_2$: tavsiye edilen
 - $A_1 \sim -B_1$: zararsız
 - $A_1 \sim -B_2$: tavsiye edilmeyen
- b) Tutsak olmayan açısından
- $-A_1 \sim B_1$: zararlı
 - $-A_1 \sim B_2$: tavsiye edilen
 - $-A_1 \sim -B_1$: zararsız
 - $-A_1 \sim -B_2$: tavsiye edilmeyen

Bu değerlendirmenin yanı sıra özgürlük ve toplumsal değerler açısından benzer bir bağıntı kurularak şöyle bir göstergebilimsel dörtgen oluşturulabilir:

Burada A_1 ve A_2 terimlerinin C terimiyle bağdaştırılması söz konusudur. Bunun sonucunda 8 bağıntı elde edilebilir. Aynı terimlerin $-A_1$ ve $-A_2$ terimleriyle de bağdaştırılması olası bağıntılara yol açabilir.

a) Özgürlük açısından

—	$A_2 \sim C_1$: istenen	—	$A_2 \sim -C_1$: istenmeyen
—	$A_2 \sim C_2$: korkulan	—	$A_2 \sim -C_2$: korkulmayan

Bu bağlaşımlar toplum tarafından ortaya konan ya da yaşanmasına izin verilen davranışlar olarak ele alınınca, A_1 /tutsak/ olması, dolayısıyla da “korku” değişmez bir terim olarak kabul edilirse A_2 'nin olduğu yer de ben olma isteğiyle doldurulursa dört farklı davranış türü ortaya çıkabilir:

Bağdaşımın biçimi	Bağdaşımın yapısı
$A_1 + C_1$ (istenen)	uzlaşılır
$A_1 + C_2$ (korkulan)	uzlaşılmaz
$A_1 + -C_1$ (istenmeyen)	çatışmalı
$A_1 + -C_2$ (korkulmayan)	dengeli

Aynı biçimde $-A_2$ değişmez bir terim olarak kabul edilirse ve $-A_1$ 'in yeri toplumsal değerlerle doldurulursa dört ayrı davranış türü ortaya çıkabilir:

Bağdaşımın biçimi	Bağdaşımın yapısı
$-A_2 + B_1$ (zararlı)	uzlaşılmaz
$-A_2 + B_2$ (tavsiye edilen)	dengeli
$-A_2 + -B_1$ (zararsız)	uzlaşılabilir
$-A_2 + -B_2$ (tavsiye edilmeyen)	çatışmalı

SONUÇ

Bu çalışmada göstergebilimin metin çözümleme için ortaya koyduğu kuramsal bilgilerden faydalanılarak “Benlem” öyküsü çözümlenmiştir. Ö1 (Memedali), kendini gerçekleştirilmeye çalışan bir eyleyendir. Ö3'ün (İdiris) evinin bulunduğu esenliksiz uzama girip çıktıktan sonra kendini gerçekleştirdiği ve bir dönüşüm yaşadığı saptanmıştır. Ö1 etken özne konumuna gelip ikinci kesitte düşünen bir özne olarak ortaya çıkmaktadır.

Metinde Ö1 (Memedali) ve Ö4'ün (Anlatıcı) aynı özne olduğu saptanmıştır. Ö1, Ö4'e seslenmekte ve Ö4 konuşmaya başlamaktadır. Sonrasında nesnelere ve Ö1'in annesinden bahsedilirken her iki özne de birbirine yakınlaşmakta, aynı payda da buluşup bütünleşmektedir. Ö2 (Ağam), kendini gerçekleştirmiş, güçlü ve otoriter bir eyleyendir; ancak Ö3 (İdiris)'ün bulunduğu esenliksiz uzama girip çıktıktan sonra rahatsız, sıkıntılı ve yorgun bir duruma dönüşmektedir. Ö3, iki farklı eyleyen durumunda bulunmaktadır. İlk durumda acımasız ve sert, sonrasında ise aciz ve acınacak bir durumdadır.

Metinde uzamlar Ötegeçe, Cahan, İdiris'in evi ve Memedali'nin evi olarak saptanmıştır. Memedali'nin evinin dışındaki uzamlar esenliksiz bir görünüm sergilemektedir. Zaman kullanımı ise anımsama zamanı ve yaşanmış zaman etrafında şekillenmektedir. Anımsama zamanı öyküleme zamanına, yaşanmış zaman da öykü zamanına gönderimde bulunmaktadır.

Ö1, değer nesnesine ulaşmak isteyen /istemek/, /bilmek/ ve /muktedir olmak/ kiplikleriyle donatılmış bir eyleyendir. Kendini gerçekleştirdikten sonra *istek, bilgi ve güçle* donanmış bir “özne” konumuna gelmiştir. “Ben” olma çabasını güderken “ben” olmayı başarıp tutsaklıktan özgürlüğe giden bir dönüşüm yaşayarak kendini gerçekleştirmiştir.

Öykünün temel göstergebilimsel dörtgeninden yola çıkılarak iki göstergebilimsel dörtgen daha oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra göstergebilimsel dörtgene ait bir terimden yola çıkılarak başka anlamsal evrenler ortaya konmuştur. Böylelikle öykünün anlam evreni tek bir göstergebilimsel dörtgenle değil birbirini bütünleyen ve birbirinden türeyen dörtgenlerle çözümlenmiştir. Metnin anlamsal ve kavramsal yapısı ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur.

Türk edebiyatında Tahsin Yücel’in eserleri üzerine yapılmış çeşitli göstergebilimsel çözümler bulunmaktadır. Kıran (1999) “Ben ve Öteki” adlı öyküleri anlatıcı türü, kişi, zaman, uzam ve Coquet’nin özne kavramını ele alışları üzerinden incelemiştir. Çalışmada Memedali ve iç öyküsel anlatıcının birlikte hareket etmesi, bunun yanı sıra birinci çoğul şahıs adının kullanılması iki öznenin de birlikte anılması ve değerlendirilmesine neden olmaktadır. Zaman zaman ise özneler birbirinden ayrılmaktadır. Çalışmamızda da Ö1 ve Ö4’ün zaman zaman birleştiği saptanmıştır. Bu çalışmaya konu olan metinde Ö1’in kişilik değişimi ve gelişim sürecine ilişkin belirlemeler Kıran (1999)’da belirlenen öykü kitabının tamamına ilişkin yaptığı kişilik değişimine ilişkin belirlemelerle koşut bir görünüm sunmaktadır.

Tilbe ve İşler (2008)’de, Yücel’in “Kumru ile Kumru” adlı eserindeki, Yarma Haydar ve evlenip birlikte İstanbul’a göç ettikleri Kumru adı verilen kadın kahramanın yaşadıkları değişim ve farklılaşmalar ele alınmıştır. Çalışmada kapitalist sistemin onların üstüne bir karabasan gibi çöktüğü, birbirlerinden uzaklaşarak değişime uğradıkları ve trajik bir sona vardıkları sonucu ortaya konmuştur. Çalışmada her bir değişim uzamsal bir yansımanın sonucu olarak gösterilmiştir. Tilbe ve İşler (2008)’de olduğu gibi benlem öyküsünde de uzam ve uzamların değişimi eyleyenler üzerine etki etmektedir. Uzamın esenlikli/esenliksiz bir görünüm sergilemesi Ö1’in davranış ve tutumlarını değiştirmektedir. Ö1’deki değişimlere “kendini bulma” isteğinin olduğu kadar uzamın da etkisi bulunmaktadır. Ö1, Ö3’ün evine girmeden önce farklı girdikten sonra farklı davranışlar sergilemektedir. Bu durum Ö1’in üzerindeki uzamsal etkinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Metinde uzamın kişilere etkisi sadece Ö1 ile sınırlı kalmamaktadır. Ö2, uzam değiştirip Ö3’ün yanına gittiğinde ve Ö3’ün yanından ayrıldığında kişilik değişimi yaşamaktadır. Bu değişim Ö3’ten kaynaklanmakla birlikte uzamsal değişimin etkisinden de kaynaklanmaktadır. Ö3 ise dışarıda farklı bir kişilikte evinde ise farklı bir kişilik yaşamaktadır. Bu da uzamın Ö3 üzerindeki etkisini ortaya koymakta ve çalışmada olduğu gibi bu durumun başka çalışmalarda da saptandığı görülmüştür.

Göstergebilim kuramı kullanılarak Tahsin Yücel'in çalışmaları üzerine yapılan çözümlerinin dışında Türk edebiyatı üzerine yapılan çözümler de bulunmaktadır. Öztokat (2015) Anadolu Halk Masallarına göstergebilimsel bir açıdan yaklaşarak Tembel Ahmet masalını göstergebilimsel olarak incelemiştir. Tembel Ahmet çözümlene boyunca bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Tembelligiyle ün salan Ahmet kendini aşmaya yönelik sınamalardan başarıyla geçmiştir. Ayrıca çözümlene Ahmet'in çocukluğundan yetişkinliğine kadar olan süreci de anlatmaktadır. Çalışmada ise Ö1 de Tembel Ahmet eyleyeni gibi değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Yaşadığı bu değişim ve dönüşüm Ö1'i başka bir kişilik haline getirip kendini bulmasını sağlamaktadır. Ö1 değişim yaşamadan önce korkak ve çekingen bir görünüm sergilemektedir. Öztokat (2015)'te olduğu gibi çalışmada da Ö1 kendini aşmaya yönelik kendini çeşitli sınamalara tutarak cesaret ve benlik duygusunu kazanma girişiminde bulunmakta ve sonuç olarak da başarılı olmaktadır. Çalışma bu bağlamda Öztokat (2015)'in saptamalarıyla benzerlik göstermektedir.

Uzdu Yıldız'da (2019b) ele alınan "Hasan Boğuldu" öyküsü içi içe geçmiş iki anlatıdan oluşmaktadır. Çözümlemede anlatı kesitlere bölünüp her kesitin eyleyenler şeması oluşturulup sonrasında anlatıda yer alan kişiler kiplikler açısından incelenmiştir. Çözümlemede farklı kişiler farklı eyleyenler olarak görülmektedir. Uzdu Yıldız'da (2019b) Hacer ilk olarak anlatıcıya yardım ederken sonrasında anlatma eyleminin öznesi olmuştur. Anlatıcı ise önce özne sonrasında gönderen olmuştur. İç anlatıda Emine önce nesne sonra özne olmuştur. Çalışmada da, ortaya konan eyleyenler çizgesine göre, farklı kişiler farklı eyleyenler olarak görülmektedir. Ö1, ilk kesitte hem özne hem gönderen hem de gönderilen durumunda bulunurken Ö1'in gönderilen olduğu ikinci kesitte özne Ö2'dir. Bunun yanı sıra Ö2 ilk kesitte yardımeden konumundadır. Ö3 ise ilk kesitte engelleyen olurken, ikinci kesitte farklı eyleyenler konumunda bulunarak nesne ve gönderilen olmaktadır. Çalışma, Uzdu Yıldız (2019b) ile eyleyenlerin sahip oldukları kiplikler açısından da benzerlik göstermektedir. Hacer, Emine ve anlatıcı Ö1 ile /bilmek/ ve /muktedir olmak/ kipliklerine sahip olma açısından benzerlik göstermektedir. Ö1 de bu eyleyenler gibi söz konusu kipliklere sahip olup anlatıcı izlencesinin diğer aşamalarına geçebilmektedir. Bunun yanında anlatıcı ve Hasan Ö1 ile /istemek/ kipliği açısından benzerlik göstermektedir.

Uzdu Yıldız (2019a)'da başta Ahmet Cemil olmak üzere romanın diğer anlatı kişileri de göstergebilimsel açıdan incelenmiştir. Çalışmada edinimi başarıyla gerçekleştirecek kipliklere sahip olarak öznenin varlığını gerçekleştirdiği ortaya konmuştur. Çalışmamızda Ö1 ve Ö2 /istemek/, /bilmek/ ve /muktedir olmak/ kipliklerine sahiptir. Ahmet Cemil kiplikler açısından Ö1 ve Ö2 ile benzerlik göstermektedir. Her üç eyleyen için, Ahmet Cemil için birinci ve dördüncü kesitte, /zorunda olmak/ kipliği bulunmamaktadır. Bu durumda Ahmet Cemil, birinci ve dördüncü kesitte, Ö1 ve Ö2 eylemlerini bir zorunluk altında kalmadan gerçekleştirmektedir.

Uzdu Yıldız (2019a)'da yer alan beşinci kesitte ise Ö1 ve Ö2 ile sadece /bilmek/ ve /muktedir olmak/ kiplikleri açısından benzerlik görülmektedir. Ö1'de Uzdu Yıldız (2019a)'daki ikinci, üçüncü ve beşinci kesitlerin aksine hiçbir zaman /zorunda olma/ kipliği var olmamıştır. Ahmet Cemil, Ö1 ve Ö2 durumlarını ve kendi varolmalarını kipliklerin yardımıyla gerçekleştirmektedir. Bu da gerçek öznenin edinç aşamasında sorguladığı kiplikler *istek, bilgi ve güç* bileşenleriyle donanmadıkça eylemini gerçekleştiremeyeceğini ve amacına ulaşamayacağını göstermektedir. Anlatı kişilerinin dönüşümü farklı anlatılarda incelenen öznelerde göstergebilimsel çözümleme araçları ile belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir metni çözümlerken göstergebilim kuramının çözümleme araçlarının metnin derin yapısında bulunan temel anlama/anlamlamaya ulaşmaya yardımcı olduğu anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam, J. M. (1990). *Le texte narratif traité d'analyse textuelle des récits*. Paris: Editions Nathan.
- Bertrand, D. (2000). *Précis de sémiotique littéraire*. Paris, Fransa: Editions Nathan Her.
- Courtés, J. (1976). *Introduction à la sémiotique narrative et discursive méthodologie et application*. Paris: Hachette.
- Courtés, J. (1991). *Analyse sémiotique du discours: de l'énoncé à l'énonciation*. Paris: Hachette.
- Domerc, J. (1969). La glossématique et l'esthétique. *Langue Française*, 3, 102-105. https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1969_num_3_1_5440
- D'Entrevernes, G. (1979). *Analyse sémiotique des textes*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon.
- Everaert-Desmedt, N. (2000). *Sémiotique du récit*. Bruxelles: Editions De Boeck Université, Bruxelles.
- Floch, J. M. (1990). *Sémiotique, marketing et communication sous les signes, les stratégies*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Fontanille, J. (1999). *Sémiotique et littérature essais de méthode*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Greimas, A. J. (1966). *Sémantique structurale recherche de méthode*. Paris: Librairie Larousse.
- Greimas, A. J. (1976). Pour une théorie des modalités. *Langage*, 10(43), 90-107. https://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_1976_num_10_43_2322
- Greimas, A. J., Courtés, J. (1979). *Sémiotique dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris: Classiques Hachette.
- Greimas, A. J. (1983). *Du sens II essais sémiotique*. Paris: Editions du Seuil.
- Guillemette, L. ve Lévesque, C. (2016). La narratologie. <http://www.signosemio.com/genette/narratologie.asp>, (Erişim Tarihi: 05. 02. 2020).
- Günay, V. D. (2004). Fransız göstergebilimde yeni açılımlar. *Dilbilim*, 29-46. <https://dergipark.org.tr/pub/iudilbilim/issue/1086/12292> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2020).
- Günay, V. D. (2013). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Hébert, L. (2006). L'Analyse figurative, thématique et axiologique. <http://www.signosemio.com/greimas/analyse-figurative-thematique-axiologique.asp> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2020).
- Hébert, L. (2013). Introduction à l'analyse des textes littéraires: 41 approches. <http://www.signosemio.com/documents/approches-analyse-litteraire.pdf> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2020).

- Hjelmslev, L. (1966). *Prolégomènes à une théorie du langage*, Çev. Anne-Marie Leonard. Paris: Les Editions de Minuit.
- İşeri, K. (2000), “Yolcu İle Yılan” adlı masalın göstergebilimsel çözümlemesi, *Ana Dili Dergisi*, 18, 12-27. <http://www.ansiklopedim.com/detay/2075/Ceyhan-Nehri.htm> (Erişim tarihi: 5.02. 2020).
- Kıran, A. (1999). Ben ve ötekiler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 153-172.
- Kıran, Z., Kıran, A. (2007). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kıran, Z., Kıran, A. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztokat, N. (2015). Anadolu masalına göstergebilimsel bir bakış. *Milli Folklor Dergisi*, 27 (108), 60-73. <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=108&Sayfa=57> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2020).
- Schmitt, M. P., Viala, A. (1982). *Savoir-lire précis de lecture critique*. Paris: Didier.
- Tilbe, A., İşler, E. (2008). Tahsin Yücel'in Kumru ile Kumru'sunda kişi/uzam ilişkisi. *Dilbilim*, (20), 1-18.
- Uzdu Yıldız, F. (2019a). Mai ve Siyah romanının göstergebilimsel çözümlemesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 254- 281.
- Uzdu Yıldız, F. (2019b). Hasan Boğuldu öyküsünün göstergebilim kiplikleri açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 553- 568.
- Yücel, T. (1990). Le projet sémiotique ou la narrativité généralisée. *Dilbilim*, 9, 17-24.
- Yücel, T. (1983). *Ben ve Öteki*. İstanbul: Ada Yayınları.
- Yücel, T. (2005). Sanma, bilme, inanma. *Dilbilim*, 13, 165-174.
- Yücel, T. (2015). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.